

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Іщенка Дмитра Володимировича «Предки – троянці» в легендах про спільне минуле історіографічного й політичного дискурсів Англії та Франції XII – XVII сторіч», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю

07.00.02 – Всесвітня історія.

У європейській історії є небагато спільнот, подібних англійцям і французам, чиє протистояння у епоху середньовіччя мало б такий великий міжнародний резонанс. Однак, ще менше можна назвати спільнот, котрі б здійснювали один на одного настільки сильний, багатосторонній і тривалий вплив на ниві менш помітній, а у кінцевому підсумку найважливішій – у органічному співробітництві у найрізноманітніших сферах життя.

Цілком природно, що легенди про спільне минуле цих народів займали одне з центральних місць в етногенетичному дискурсі західноєвропейських медієвістів XIX – XX ст. Проте, феномену «трояніані» у цих репрезентаціях минулого, на жаль, відводилася недостатня роль.

Тому не викликає жодних сумнівів наукова новизна дисертаційної роботи Іщенка Д.В., оскільки цілісно та комплексно троянська історіографічна фабула в етнополітичному дискурсі середньовічної та ранньомодерної Англії і Франції в українській історіографії досліджується вперше.

Структура дисертації відповідає поставленим завданням і складається зі вступу, чотирьох розділів, розбитих на параграфи та висновки.

Змістовою є вступна частина роботи, у якій автор розкрив методологічні підходи до дослідження проблеми троянської колективної генеалогії у творах про минуле Англії і Франції XII – XVII ст. Нам відається цілком виправданим вибір Іщенком Д.В. методології дослідження, яка спирається на наукові здобутки таких знаних медієвістів і дослідників «політичних ментальностей», як Марк Блок, Жорж Дюбі і Жак Ле Гофф.

Встановивши вихідні засади дослідження, дисертант перейшов до аналізу джерельної бази роботи, яка складається з друкованих наративних і законодавчих джерел та пам'яток художньої літератури з історії Англії і Франції XII – XVII ст. Автор добре орієнтується в історіографії проблеми, йому вдалося досить чітко окреслити сучасний стан вивчення теми, що в свою чергу дозволило знайти шляхи розв'язання поставлених у дисертації завдань.

Іщенко Д.В. проведено значну дослідницьку роботу з питання еволюції «троянської» генеалогії в добу античності і раннього середньовіччя. Він вірно зазначає, що хоча трояніана і виникла у Давній Греції, все ж міцний фундамент для неї як колективної генеалогії було закладено у Стародавньому Римі епохи імперії «Енеїдою» Вергілія, завдяки якій ідея про походження римлян від героїв Трої перетворилася на визнаний факт не лише в імперській столиці, але й у підпорядкованих їй європейських провінціях. Автор цілком слушно наголошує, що троянську фабулу Західна Європа втримала і в після римську добу завдяки ранньосередньовічним школам і творам Отців Церкви.

Досить вичерпним є аналіз дисертантом тієї ролі, яку відігравали у політичному житті Англії і Франції періоду розвинутого і пізнього середньовіччя репрезентації минулого, що спиралися на легенди про «предків – троянців». Скрупульозно проаналізувавши наративні джерела з розглядуваної проблематики, автор дійшов висновку, що традицію зображувати минуле з неодмінним посиланням на «троянських предків» у Англії заклала «Історія бриттів» Галфрида Монмутського, а у Франції – «Великі французькі хроніки», відомі також як «Хроніки Сан-Дені». Згідно цих джерел, обидва королівства заснували принципи Троянського Дому, разом зі своїми послідовниками із цього ж роду. Не викликає сумніву висновок Д.В. Іщенка про те, що головними замовниками тут виступали королівські Доми Англії і Франції, котрі потребували «історичних» аргументів для підтвердження законності своєї влади. У категоріях середньовічної ментальності її міг забезпечити той зв'язок з усіма попередніми династіями,

який (поряд з біблійною генеалогемою) проголошувала «історіографія», зіпера на «троянський родовід» (с. 188). З цієї причини, на думку автора, як французькі королі Капетинги, так і англійська династія Плантагенетів, виступали в ролі постійних замовників подібного історіописання. Творцями якого у Англії і Франції XII – XV ст. були клірики, службовці монарших канцелярій, а, нерідко, представники дрібного рицарства.

Безперечно, науково важливим є спостереження Іщенка Д.В. щодо функцій, які троянська історіографічна фабула виконувала у політичному дискурсі Франції у ранній новий час. Аналізуючи описи минулого у французькому суспільстві XII – XVII ст. автор зосереджує свою увагу на відносинах істориків ранньомодерної Франції з носіями влади, а також на тому впливові, який мала соціальна належність авторів на їх вибір історичних сюжетів. Дисертант показує цілком помітний у Франції уже в – XVI ст. поділ між творцями репрезентацій минулого на прихильників Трояніани та апологетів нового гуманістичного історіописання, головними представниками якого були насамперед освічені буржуа. Вказаний поділ призвів, на думку автора, до одночасного функціонування у Франції XVI – XVII ст. кількох історичних схем, використовуваних для репрезентацій минулого. Одні, старші, обстоювали походження французів від троянців, тоді як інші доводили, що французи походять від германців – франків і від кельтів – галлів. За переконанням автора, появі таких текстів в історіописанні та в художній літературі, й далі сприяла французька Корона, надаючи перевагу традиційній «троянській» генеалогії французів.

Чимало нового внес автор дисертації у дослідження англійських дискурсів про минуле XVI – XVII ст., у яких, як зазначає Д.В. Іщенко, давнішній трояно-артуріанській історіографії протистояла витворена гуманістами схема, згідно з якою Англію як політичний утвір і спільноту започаткували германські племена англо-саксів. Отож, на думку автора, Артуріана й англосаксонізм перетворилися на символи англійського патріотизму, а основані на них історичні твори публікувалися під патронатом Корони. На

низці прикладів дисертант доводить тезу про те, що такі преференції королів Англії призвели до того, що антиабсолютистські сили в англійському суспільстві у XVII ст. обрали собі за символ ангlosаксонську генеалогему, посилаючись на неї, а відтак і на «давні германські свободи» в своїх політичних прокламаціях.

Висновки дисертації цілком логічно випливають із матеріалів дослідження, науково обґрунтовані, відзначаються науковою новизною та сконцентровують відповіді на вузлові проблеми дослідження.

Отже, є всі підстави вважати дисертаційну працю Іщенка Д.В. оригінальним, самостійним, завершеним в рамках поставленої наукової проблеми доробком.

Основні положення дисертації були опубліковані у вигляді окремих статей у наукових збірниках і журналах, пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях і загалом відображають зміст всіх розділів дисертації.

Матеріали дисертації матимуть практичне застосування. Вони можуть бути використані при написанні наукових праць з політичної історії країн Західної Європи доби середньовіччя та раннього нового часу, при створенні загальних і спеціальних курсів лекцій, підручників і посібників з історії цивілізації середньовічного Заходу, політології, культурології й міжнародних відносин.

Разом з тим, дисертація Д.В. Іщенка не позбавлена і певних недоліків.

На наш погляд, автору не слід було виходити за верхню хронологічну межу дослідження - XVII століття і включати в роботу підрозділ 4.4., у якому дисертант розглядає вплив ранньомoderних описів минулого на пізніші виклади англійської й французької історії XVIII - XX ст. (с. 176 – 186). Замість цього доцільно було б дещо розширити перший розділ дисертації «Джерела й історіографія», включивши у нього окремий підрозділ «Теоретико-методологічна база дослідження», а також дещо поглибити огляд джерел та історіографії проблеми.

Дослідження виграло б від більш детального розгляду у четвертому розділі роботи особливостей формування національної самосвідомості англійців і французів, їх національної ідентичності у ранньомодерний час, що дозволило в автору всебічніше розкрити процес втрати у XVII ст. «троянською» колективною генеалогією статусу «істинного» історіописання в Англії і Франції на користь більш патріотичних схем.

Автор часто переносить на західноєвропейську дійсність поняття притаманні ранньомодерній Речі Посполитій (як-от: шотландська шляхта (c. 53, 58), французька шляхта (c. 177, 178), французькі шляхтичі (c. 180) і т.і.

Текст дисертації не позбавлений певних стилістичних огрихів та описок.

Дисертанту слід було б уніфікувати написання імен окремих історичних постатей та їх праць (як-от: Кретьєн де Труа і Крет'єн (c. 79), або «Церковна історія англійської нації» Беди Превелебного (c. 130) і «Церковна історія англійського народу» Беди Превелебного (c. 137).

Поряд з роками життя окремих англійських і французьких королів бажано було б вказати і роки їх правління. Це стосується, зокрема: Генріха I (c. 38), Генріха II (c. 39), Вільгельма I (c. 43), Едуарда I (c. 50), Людовіка VII і Філіпа II Августа (c. 79).

Зроблені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Іщенка Д.В., котре за значимістю обраної теми, рівнем наукової новизни, практичного застосування відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Офіційний опонент,

кандидат історичних наук, доцент кафедри
історії стародавнього світу та середніх віків
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

М.О. Рудь